

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Hanefîlik Mâtürîdîlik Araştırmaları

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İMAM MÂTÜRİDÎ UYGULAMA
VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

© Bu eserde yer alan yazıların bir kısmı, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından 25702013 numaralı proje ile desteklen ve “21. Yüzyıl Türk Dünyası İdeallerinin İnşasında Hanefî-Mâtürîdî Paradigma” konulu VII. Uluslararası Mâtürîdî Sempozyumu’nda sunulan bildiriler arasından seçilmiştir. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Eserin tüm yayın hakları saklıdır. Eleştirel makale, kitap ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında kitabın bir kısmı veya tamamı, yayıncının izni olmadan yayımlanamaz.

Kitap Dünyası Yayınları
Yayın No: 997

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 51889

ISBN: 978-625-8697-30-8

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa ÇALIŞKAN

Editörler:
Ömer Faruk Akpınar
M. Seyyit Balaban

Dizgi:
Ömer Faruk AKPINAR

Kapak:
M. Seyyit BALABAN

Baskı/Cilt: Fotokopi 99
Fevzi Çakmak Mh. 10742 Sk. No:13/1
Karatay / KONYA
Sertifika No: 76711

Aralık 2025 / İstanbul

Kitap Dünyası Yayınları
Alayköşkü Cad. Küçük Sk. Civan Han
No. 6/D:4 Çağaloğlu – İSTANBUL
Tel: 0212 514 93 05

www.kitapdunyasi.com.tr
bilgikitapdunyasi@gmail.com

HANEFÎLİK - MÂTÜRÎDÎLİK ARAŞTIRMALARI

Editörler

Ömer Faruk Akpınar
M. Seyyit Balaban

İÇİNDEKİLER

TAKDİM YAZILARI	9
-----------------------	---

GÜNÜMÜZ DÜNYASI VE TÜRK DÜNYASINDA BUGÜNÜN VE GELECEĞİN ŞEKİLLENMESİNDE HANEFÎ YÖNTEMİN ÖNEMİ

<i>Ali DUMAN</i>	17
------------------------	----

HANEFÎ FAKİHLERİNDEN AHMED B. MUSA EL-KEŞŞİ VE NEVAZİL İLMİNE KATKILARI

<i>Abdulmalik TUYCHİBAEV</i>	43
------------------------------------	----

HANEFÎ HADİS ALGISI ve VAHDET

<i>Osman Nedim YEKTAR</i>	51
---------------------------------	----

-استخدام الحديث في مؤلفات عمر نصوحى بِلْمَن الفقهية والكلامية في إطار التراث الفكري الحنفي الماتريدي

<i>مصطفى يُوجَه أُر</i>	59
-------------------------------	----

EL-MÂTÜRÎDÎ'NİN ŞER'ÎLİK ANLAYIŞI

<i>Talip TÜRCAN</i>	119
---------------------------	-----

HANEFÎ-MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCENİN SİYASET ANLAYIŞI

<i>Mehmet Nuri GÜLER</i>	134
--------------------------------	-----

ÇAĞDAŞ DÖNEM SELEFÎ DÜŞÜNCEDE İMÂM MÂTÜRÎDÎ ALGISI - 'ADÂU' L-MÂTURÎDÎYYE LÎ' L-'AKÎDETÎ'S-SELEFÎYYE ADLI ESERDE İMÂM MÂTÜRÎDÎ'NİN KUR'ÂN'IN MAHİYETİYLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER ÖZELİNDE-

<i>Esat SABIRLI</i>	172
---------------------------	-----

**ÇAĞDAŞ SORUNLARA GELENEKTEN YANITLAR:
MÂTÜRÎDÎ'NİN TE'VÎLÂTÜ'L-KUR'ÂN'DA YARATILIŞLA İLGİLİ
TEMEL SORULARA CEVAPLARI**

Veysel GENÇİL.....183

**GÜNÜMÜZ TEFSİR FAALİYETLERİNE YÖN VEREN BİR BAKIŞ
AÇISI: MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE KUR'AN YORUMLARINDA KESİN
OLMAYAN GÖRÜŞ VE GEREKSİZ BİLGİ**

Süleyman NAROL.....202

**MÂTÜRÎDÎ'NİN ŞÂZ KIRAATLARA YAKLAŞIMI: TE'VÎLÂTÜ'L-
KUR'ÂN ÖZELİNDE BİR İNCELEME**

Süleyman KILIÇ.....217

**YENİ ÖZBEKİSTAN'DA İMÂM MATÜRİDİ MİRASINA VERİLEN
ÖNEM**

Komiljon SHERMUHAMEDOV.....230

**GÜNÜMÜZ ÜRDÜN'ÜNDE HANEFÎ-MÂTÜRÎDÎLİK: KURUMSAL
AKADEMİK VE TOPLUMSAL YANSIMALAR**

Enes Rıdvan YILMAZ.....233

**ŞEYH MUHAMMED SÂDİK MUHAMMED YUSUF'UN
MÂTÜRÎDÎLİĞE AİT ÇALIŞMALARI**

Gulzodakhon KHURMUKHAMEDOVA.....261

MÂTURİDİLİK DOKTRİNİ ÖNCÜSÜ SUFİ ALLAHYAR

Amonov Mexrojiddin UZBEKOVICH.....270

**SUFİ ALLAHYAR'IN "SEBÂTÜ'L-ÂCİZÎN" ESERİNDE
MATÜRİDİLİK ÖĞRETİSİNİN YANSIMASI**

Oybek SOTVOLDIYEV.....275

ÇAKARDİZE MEZARLIĞI TARİHİ

Otabek MUHAMMADIYEV281

GETTİER PROBLEMİ VE İMÂM MÂTÜRÎDÎ'NİN BİLGİ TANIMI: KARŞILAŞTIRMALI BİR EPİSTEMOLOJİ İNCELEMESİ

Mahmut Ramazan BÖBER285

MATURİDİ AHLAK ONTOLOJİSİNDE AHLAKİ DEĞER SORUNU

Burhan BAŞARSLAN299

TEOLOJİ İLE DİN EĞİTİMİ ARASINDAKİ ETKİLEŞİM: MÂTÜRÎDÎ DÜŞÜNCESİNDEN BİR YORUM

Ahmet YANAR314

İMÂM MÂTÜRÎDÎ'NİN BAZI TASAVVUFÎ KAVRAMLARA BAKIŞI

Ahmet YILDIRIM327

MÂTÜRÎDÎ GELENEK BAĞLAMINDA MEVLÂNÂ'DA "ÖLMEDEN ÖNCE ÖLMEK" ANLAYIŞI

Ali KARAKOYUNLUOĞLU348

DİZİN361

MÂTÜRÎDÎ'NİN ŞÂZ KIRAATLARA YAKLAŞIMI: TE'VÎLÂTÜ'L-KUR'ÂN ÖZELİNDE BİR İNCELEME

Süleyman KILIÇ*

Öz

Çalışmanın konusu, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı eserde Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) şâz kıraat farklılığı bulunan ayetlere yaklaşımıdır. Genellikle Hanefî mezhebine tabi olanların itikatta bağlı olduğu Mâtürîdiyye mezhebinin kurucusu olan Mâtürîdî'nin, kıraat farklılığı bulunan ayetlerde; hangi kıraati tercih ettiği, veyahut tercihte bulunup bulunmadığı, manaya etki eden veya etmeyen kıraatleri, şâz kapsamında değerlendirme yöntemi çalışmanın amacıdır. Çalışmanın kapsamı *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* özelinde manaya etki eden bazı ayetlerle, manaya etki etmeyen kıraatler ve fonetik kıraat farklılıkları ile sınırlıdır. Mâtürîdî'nin tefsir anlayışı Kur'an'ı Kur'an'la, sahih hadis ve haberle, dil bilgisi kuralları ve aklî istidlâlle açıklamaktan ibarettir. Bir ayette yer alan tüm farklılığa değil bazı farklılıklara değinmekle yetinmektedir. Örneğin Enfâl suresi 59. ayette; (وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يَعْجَزُونَ) “*İnkâra sapanlar sakın yakayı kurtardık sanmasınlar; çünkü ne yapsalar kurtulamayacaklardır / Onlar kesinlikle (bizi) aciz bırakamazlar.*” cümle başında bulunan “يَحْسِبَنَّ” fiiliyle alakalı kıraat farklılığına değinmezken “elif-nûn” maddesinin fethalı ve kesralı okunuşuna dair ihtilaftan bahsetmektedir. Mâtürîdî, bu ayette kıraat imâmının ismine yer vermeksizin şöyle demektedir: “Bazı âlimler “أَنَّهُمْ يُعْجَزُونَ” şeklinde elifi mansup yaparak okumuşlardır. Elifi mansup okuyan kimse “لَا” (lâ) harfini atmış ve bu beyanı sıra cümlesi yapmıştır. Dolayısıyla şöyle denmiş olmaktadır: *Onların kurtulacağını sanma/Onların kesinlikle (bizi) aciz bırakacaklarını sanma* (لَا تَحْسِبَنَّ أَنَّهُمْ يَعْجَزُونَ).” Mâtürîdî, ayrıca ammenin kıraatine dairde şu ifadelere yer vermiştir: “Ancak çoğunluğun kıraati “إِنَّهُمْ” şeklinde esrelidir. Buna göre söz konusu beyan cümle başıdır. Dolayısıyla Allah Teala: “*Onlar kurtulamayacaklardır / Onlar kesinlikle (bizi) aciz bırakamazlar.*” buyurmuştur.” Mâtürîdî bu ayette yer alan farklılığa değinmiş fakat bu iki farklı kıraatin kime ait

* Dr. Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı, suleyman.kilic@selcuk.edu.tr

olmasıyla ilgili bir beyanatta bulunmamıştır. Söz konusu esreli okunuş, kıraati aşere imâmlarının dokuzunun kıraatidir. Hemzenin fethalı/mansup şeklindeki okunması ise İbn Âmir'in kıraatidir. Ancak İbn Âmir'in kıraatinde “ل” lâ harfinin hazfı söz konusu değildir. Klasik şâz kıraat kitaplarında da lâ harfinin hazfına dair bir ifadeyle karşılaşmamıştır. Dolayısıyla Mâtürîdî, şâz kıraat kitaplarında dahi bulunmayan kıraat rivayetlerine tefsirinde yer vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kur'an, Şâz, Mâtürîdî, Te'vîlâtü'l-Şur'ân.

Giriş

Günümüz Özbekistan Cumhuriyeti'nin sınırları içinde bulunan Semerkant'a bağlı Mâtürîd köyünde doğan ve buraya nispet edilmesiyle Mâtürîdî (ö. 333/944) diye meşhur olmuş İmâm, müfessir, mütekellim sıfatlarıyla temayüz etmiş bir isimdir.¹ Haneî mezhebinin dördüncü, hatta üçüncü kuşak âlimlerinden biri olarak değerlendirilen Mâtürîdî, Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) öğrencilerinden Muhammed eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805) öğrencisi olan Ebû Süleyman el-Cûzcânî'nin (ö. 200/816 [?]) talebelerinden ilim tahsil etmiştir.² Ancak asıl ilim aldığı hocalarının Ebû Bekir Ahmed el-Cûzcânî (ö. ?) ile Ebû Nasr el-İyâzî (ö. 260/874) olduğu ifade edilmiştir.³

Mâtürîdî'nin kendisine aidiyeti kesin olan on üç eserinin olduğu aktarılmaktadır. Bunlardan biri de *Te'vîlâtü'l-Şur'ân* adlı eseridir. *Te'vîlâtü'l-Şur'ân*'daki şâz kıraatlerle alakalı ifadeler çalışmanın konusu kapsamındadır. Söz konusu eser dirayet tefsir türünde bir eser olup yazma kaynaklarda farklı isimlerle de anılmaktadır. Çağdaşı sayılan Taberî (ö. 310/923), Kur'an'ı mushaf tertibine göre rivayet yoluyla tefsir ederken kendisi aynı işi dirayet yöntemiyle gerçekleştirmiş olmasından dolayı dirayet tefsirinin kurucusu olduğu söylenmektedir.⁴ Çünkü Mâtürîdî, *Te'vîlât*'ında farklı yorumlar/ihtimaller arasından kendi

¹ Şükrü Özen, “Mâtürîdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/146.

² Özen, “Mâtürîdî”, 28/146.

³ Özen, “Mâtürîdî”, 28/146.

⁴ Bekir Topaloğlu, “Te'vîlâtü'l-Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/32.

seçimini yaparken akli kıstas olarak kullanmıştır.⁵ Ancak eser üzerine yapılan çalışmalar *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ın müellifin kaleminden çıkmayıp öğrencilerine yaptığı takrirlerden oluştuğunu ortaya koymaktadır.⁶

Yirmi dokuzu İstanbul'da olup altısı tam, diğerleri eksik olan *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ın bugüne kadar otuz beş nüshasının olduğu tespit edilmiştir.⁷ 2004 yılında Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî tarafından ve 2005 yılında Mecdî Bâsellûm tarafından Beyrut'ta iki kere neşredilmiştir. Bekir Topaloğlu riyasetinde 2005 yılında neşir ve tercümesine başlanan eser 2019 yılında on yedi cilt olarak tamamlanmıştır.⁸ Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı eseri üzerine tefsir, kelim gibi kıraat ilmi dışında yer alan ilmi disiplinlerde onlarca tez, kitap, makale çalışmaları yer almaktadır. Kıraat ilmi alanında ise Aitmyrza Satibaldiev'in doktora tezi ve iki makalesi bulunmaktadır.⁹ Ayrıca Nesrişah Saylan tarafından *Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Kıraatlere Yaklaşımının İncelenmesi* adlı makale ile Mustafa Sağlam'ın kaleminden *Te'vîlâtü'l Kur'ân'da Kıraat Farklılıkları ve Yoruma Etkisi* adlı çalışmalar yapılmıştır.¹⁰ Yine *Te'vîlât* özelinde şâz kıraatlerin Arap dili açısından değerlendirilmesi de yapılmıştır.¹¹ Çalışmamızın konusu *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* özelinde Mâtürîdî'nin şâz kıraatler yaklaşımı olması, diğer çalışmalardan farklılığını göstermektedir. Çalışmada şâz kıraat kategorisinde değerlendirilen rivayetlerin bir kısmına değinilmiş ve bu kıraatler üç farklı başlık altında birkaç örnek verilerek sınıflandırılmıştır. *Te'vîlâtü'l-*

⁵ Süleyman Narol, "Mâtürîdî'nin Kur'an Yorumuna İlişkin Tercihlerinde Akıl Kriteri", *Bilimname* 2019/37 (Nisan 2019), 917.

⁶ Topaloğlu, "Te'vîlâtü'l-Kur'ân", 41/32.

⁷ Topaloğlu, "Te'vîlâtü'l-Kur'ân", 41/32.

⁸ Topaloğlu, "Te'vîlâtü'l-Kur'ân", 41/32.

⁹ Aitmyrza Satibaldiev, *Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân'ın'da Kıraat* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 54-152; Aitmyrza Satibaldiev, "Mâtürîdî'nin Kıraatleri Tercih Yöntemi", *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (Aralık 2018), 27-43; Aitmyrza Satibaldiev, "Mâtürîdî'nin İbn Mes'ûd Kıraatine Yaklaşımı", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (Aralık 2020), 103-122.

¹⁰ Nesrişah Saylan, "Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Kıraatlere Yaklaşımının İncelenmesi", *Diyanet İlmi Dergi* 55/3 (Eylül 2019), 863-891; Mustafa Sağlam, "Te'vîlâtü'l Kur'ân'da Kıraat Farklılıkları ve Yoruma Etkisi", *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 3/2 (Aralık 2020), 223-246.

¹¹ Mustafa Şen - Hasan Uçar, "Mâtürîdî'nin Te'vîlât'ında Kıraat-ı Aşere Dışındaki Kıraatlerin Arap Dili Açısından Tahlili", *İlahiyat Araştırmaları II*, ed. Münir Yıldırım (Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2020), 107-139.

Kur'ân özelinde Mâtürîdî'nin şâz kıraatlara yaklaşımın geliştirilmesine zemin hazırlaması bakımından bu çalışmanın alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

1. Şâz Kıraat İmâmlarına Ait Rivayetler

Kıraati aşere imâmlarına ziyade olarak eklenen Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Yezîdî (ö. 202/817), İbn Muhaysın (ö. 123/741) ve A'meş (ö. 148/765) şâz kıraat imâmları olarak değerlendirilmiştir.¹² Bu imâmların kıraatlerinin şâz olarak değerlendirilmesinin temelinde, bazı okuyuşlarının sahih kıraat için konulan şartları ihtiva etmemesi yer almaktadır. Arap diline uygunluk (bir vecihle olsa bile), Resm-i Mushaflardan birine muvafakat (ihtimal düzeyinde de olsa) ve sağlam bir senetle rivayet edilmiş olma şartları, bir kıraatin sahih (geçerli) kabul edilebilmesi için gerekli olduğu ifade edilmiştir.¹³ Mâtürîdî *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'da bu kıraat imâmlarına ait bazı vecihlerden de söz etmektedir.

Mâtürîdî, Bakara suresi: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمِعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ* "Ey iman edenler! "Râinâ" demeyin, "unzurnâ" deyin ve dinleyin. Kafirler için acıklı bir azap vardır." 104. ayetinde bulunan رَاعِنَا lafzının Hasan-ı Basrî tarafından رَاعِنَا şeklinde tenvinli okunduğunu aktarmıştır.¹⁴ Yine Zümer suresi *إِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نِسِيَ مَا كَانَ يُدْعُو* "İnsanın başına bir sıkıntı geldi mi rabbine yönelip O'na yalvarır; sonra rabbi ona katından bir nimet verince, daha önce yalvardığını unutarak yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşmaya kalkar. De ki ona: "İnkârcı tutumunla biraz eğlenedur bakalım! Gerçek şu ki sen ateşi boylayacaklardan birisin!" 8. ayetinde yer alan "لِيُضِلَّ" lafzının "لِيُضِلَّ" şeklinde yâ harfinin fethasıyla okunduğunu ve üç lügatin/kıraatin bulunduğunu rivayet etmiştir.¹⁵ Ancak Mâtürîdî üçüncü

¹² Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât li-fünûni'l-kırâ'ât* (Medine: Merkezü Dirâsâtü'l-Kurâniyye, 2013), 1/182-199.

¹³ Ebû Zür'a İbn Zencele, *Huccetü'l-kırâ'ât*, thk. Said el-Afganî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 11-12; Mekki b. Ebû Tâlib, *el-İbâne 'an me'âni'l-kırâ'ât*, thk. Abdülfettah İsmail Şelebî (Kahire: Dâru Nehda, 1960), 51-52; Halil İbrahim Üren, "Tefsîrü'l-Celâleyn'de Kullanılan ve İşaret Edilen Kıraatlerin Değerlendirilmesi (Bakara Sûresi Özelinde)", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 25/1 (Haziran 2025), 164.

¹⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 1/529.

¹⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 8/664.

okuyuşun hangisi olduğuna dair bir açıklama yapmamıştır. “لِيُضِلَّ” şeklinde mushaf imlasına göre yâ harfini dammeli okuyanlar; Nâfî (ö. 169/785), İbn Âmir (ö. 118/736), Âsım (ö. 127/745), Hamza (ö. 156/773), Kisâî (ö. 189/805), Ebû Ca'fer (ö. 130/747-48), Ya'kûb'un (ö. 205/821) ravilerinden Ravh (ö. 233/847) ve Halef'tir (ö. 229/844). “لِيُضِلَّ” şeklinde yâ harfini kesralı okuyanlar İbn Kesîr (ö. 120/738), Ebû Amr (ö. 154/771), Ya'kûb'un diğer ravisi Ruveys'tir (ö. 238/852). Şâz imâmlardan Hasan-ı Basrî, Yezîdî ve İbn Muhaysın yâ'yı fethalı okurken diğer şâz kıraat imâmı A'meş dammeli okuyuşa muvafakat etmektedirler.¹⁶ Mâtürîdî burada üçüncü bir kıraatin varlığından söz etmiş¹⁷ ancak bu kıraatin ne olduğuna ve kim tarafından okunduğuna dair bir ifadesi yer almamaktadır. Mâtürîdî'nin isim vermeden kıraatinin varlığına değindiği diğer okuyuş ise Mâide suresi 2. ayette bulunan “وَلَا يُجْرِمَنَّكُمْ” lafzının dammeli okunmasıdır.¹⁸ “وَلَا يُجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ” *Mescid-i Harâm'a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın.*” Bu ayette yer alan “وَلَا يُجْرِمَنَّكُمْ” lafzını “وَلَا يُجْرِمَنَّكُمْ” şeklinde yâ harfinin fethasıyla okuyan şâz kıraat imâmı A'meş'tir.¹⁹ Ona göre kelimenin kökü sülasi bir fiil değil rubaî yani dört harfli olan “أَجْرَمَ” fiilidir.²⁰

2. Sahabeye İsnad Edilen Şâz Rivayetler

Sahabeye isnad edilen rivayetleri iki farklı başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki sahabeye isnad edilen rivayetin diğer kaynaklarda da yer aldığı şâz kıraatler. İkincisi ise sahabeye isnad edildiği hâlde diğer kaynak eserlerde yer almayan

¹⁶ İbn Hâleveyh, *Muhtaşar fi şevâzî'l-Kur'ân min Kitâbi'l-Bedî'*, thk. Gotthelf Bergsträsser (Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, 1934), 131-132; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 8/3570; Ahmed 'Îsâ el-Ma'sarâvî, *el-Kâmilü'l-mufasssal fi'l-kırâ'âtî'l-erba'ate 'aşer* (Kahire: Mecmea Buhûsî'l-İslâmiyye, 2009), 459; Süleyman Kılıç, *Oluşum Temsilciler ve Metodolojik Açından Basra Kıraat Ekolü* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2024), 308; Abdürrezzak Mustafa Vefâi, *en-Nücûmu't-tavâli' cemu erbeati'l-levâmi' cemu'l-kırâti'l-erbeati* (Mısır: Dâru'l-Lu'luât, 2022), 4/71-72.

¹⁷ Bekir Topaloğlu vd., *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, ed. Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 12/329.

¹⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 3/445.

¹⁹ İbn Hâleveyh, *Muhtaşar*, 37; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 5/1929; Ma'sarâvî, *el-Kâmilü'l-mufasssal*, 106.

²⁰ Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 5/1929.

okuyuşlar şeklindedir. Mâtürîdî'nin kendilerinden nakillerde bulunduğu sahabe ve tâbiin tabakalarına mensup doksana yakın şahsın adı tespit edilmiştir.²¹ Genellikle de Hz. Âişe (ö. 58/678), Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Übey b. Kâ'b (ö. 33/654), Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Hz. Hafsa (ö. 45/665) gibi sahabilerden nakillerde bulunmaktadır.²² Ancak bu okuyuşların tamamını burada ele almamız mümkün değildir. Dolayısıyla Mâtürîdî'nin sahabeye isnad ettiği birkaç örneğe yer vermekle yetineceğiz.

Mâtürîdî, Nisa suresi 79. ayette *"Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter."* iki farklı şâz rivayete yer vermektedir. Bunlardan ilki İbn Mes'ûd'un diğeri ise Hz. Hafsa'nın mushaflarında bulunmasıyla alakalıdır. İbn Mes'ûd'un mushafında *أَنَا فَذَرْتُهَا عَلَيْكَ* (Onu senin için ben taktir ettim.) şeklinde bir ifadenin bulunduğunu aktaran Mâtürîdî, bu rivayetin güvenilirliği hakkında da açıklamalarda bulunmaktadır.²³ Mâtürîdî'nin bu rivayeti ele almasının temelinde ayetin manasında yer alan iyiliklerin Allah'a nispet edilmesi, kötülüklerin ise kişiye dayandırılması hususu bulunmaktadır. Kulların iyi amelleri noktasında bir ihtilaf görmese de kötü fiillerin yaratılmasında isnadın yaratıcıya ait olduğunu söylemenin edeben uygun olmayacağı görüşündedir. Örneğin; *Allah'ın göklerin ve yerin Rabbi olduğunu söylemek mümkündür, fakat domuzların Rabbi, pisliklerin Rabbi ve benzeri sözler sarf edilmez, çünkü bunlar, yaratma ve takdir etme noktasında bir olsalar da kulağa çirkin gelir. Kullara ait fiillerin durumu da böyledir. Ey maymunların ve domuzların yaratıcısı, ey pisliklerin ve murdarların ilahı, ey kötülüklerin ve musibetlerin Rabbi denilmez. Çirkin işler ve büyük günahlar da böyledir.*²⁴ Mâtürîdî'nin İbn Mes'ûd'un mushafında yer aldığını söylediği *"أَنَا فَذَرْتُهَا عَلَيْكَ"* bu okuyuş mushaf imlasına muhaliftir. Ancak Mâtürîdî bu kısmı mutlak manada bir açıklama olarak değerlendirmiş ve bir aykırılık görmemiştir.²⁵

²¹ Topaloğlu, "Te'vilâtü'l-Kur'ân", 41/157; Talip Özdeş, *Mâtürîdî'nin Tefsir Anlayışı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 63-65.

²² Satibaldiev, Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'ân'ında Kıraat, 62.

²³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3/266.

²⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3/266-268; Topaloğlu vd., *Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, 3/340-343.

²⁵ Şen - Uçar, "Mâtürîdî'nin Te'vilât'ında Kıraat-ı Aşere Dışındaki Kıraatlerin Arap Dili Açısından Tahlili", 111.

Mâtürîdî'nin bu ayette örnek verdiği ikinci rivayet ise; وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا “Seni insanlara elçi gönderdik” kısmının Hz. Hafsa'nın mushafında “وَأَرْسَلْنَاكَ” şeklinde yer aldığıdır.²⁶ Bu durumda “ل” harfi ceri yerine “إلى” harfi ceri kullanılmış olmaktadır. Bu okuyuşta mushaf imlasına muhaliftir. Fakat Mâtürîdî'ye göre İbn Mes'ûd'un okuyuşları sahihtir. Çünkü o, önceki arzalara ve arzayı âhireye²⁷ İbn Mes'ûd'un katıldığını delil göstererek onun kıraatinin terkedilemeyeceğini ifade etmiştir.²⁸ İbn Mes'ûd'un kıraatinin Mâtürîdî'nin en çok naklettiği kıraatler arasında olması ve onun kıraatini değerlendirmeye tabi tutmaması, muhtemelen bu anlayışından kaynaklanmaktadır.²⁹ Netice olarak Mâtürîdî, Hz. Osman tarafından istinsah edilen Mushaflara bazı kıraat vecihleri özelinde dikkate almadığı görülmektedir. Muhtemelen onun bakış açısında yedi harf ruhsatına dayalı okuyuşların devam ettiği yatmaktadır.³⁰ Mâtürîdî, İbn Mes'ûd'un kıraat konusundaki rivayetleri ahad haber olarak gelse dahi Kur'an'a ters düşmediği sürece alınması gerektiğini düşünmektedir.³¹ Mâtürîdî'nin bu düşüncesi kıraatleri ele almada bir tercih mi yoksa tefsir mahiyetinde bir yaklaşım mı sergilediği net olarak belli olmamaktadır. Muhtemelen kimi zaman bir tercihte bulunmakta kimi zaman da ilgili bir rivayeti tefsir mahiyetinde ele almaktadır.³²

²⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 3/268.

²⁷ Arza rivayetleriyle alakalı bk. Kahraman Bulgurcu, “Arza Rivayetleri ve Değerlendirilmesi”, *İlahiyat Akademisi* 21 (Haziran 2025), 157-172.

²⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10/66.

²⁹ Şen - Uçar, “Mâtürîdî'nin Te'vîlât'ında Kıraat-ı Aşere Dışındaki Kıraatlerin Arap Dili Açısından Tahlili”, 112.

³⁰ Yedi harf rivayetleriyle ilgili bk. Süleyman Abanoz - Süleyman Kılıç, “Yedi Harf Rivayetlerinin Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (15 Eylül 2025), 523-562.

³¹ Satıbaldev, “Mâtürîdî'nin İbn Mes'ûd Kıraatine Yaklaşımı”, 105.

³² Mâtürîdî'nin kıraatlere yaklaşımı ve tercih kavramı hakkında detaylı bilgi için bk. Saylan, “Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Kıraatlere Yaklaşımının İncelenmesi”, 887-889; Sağlam, “Te'vîlâtü'l Kur'ân'da Kıraat Farklılıkları ve Yoruma Etkisi”, 241; Mehmet Ünal, “Bir Kıraat Terimi Olarak ‘Hüccet’in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 17/1 (2004), 69-72; Selvihan Çalyaka - Murat Akkuş, “Kıraat İlminde İhticâc ve Tevcîh Olgusuna Dâir Bir İnceleme”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 10/2 (Kasım 2025), 107-112.

Mâtûrîdî'nin müdrec kıraat³³ olarak değerlendirilen ve sahabeye isnad ettiği rivayetleri de bulunmaktadır. Nitekim Tâhâ suresi إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أَخْفِيهَا لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى "Onun vaktini herkesten gizlemiş olsam da, her bir kişinin yapıp ettiğinin karşılığını görmesi için kıyamet mutlaka gelecektir." 15. ayette "مِنْ نَفْسِي" lafzının Übey b. Kâ'b (ö. 33/654 [?]) tarafından okunduğunu rivayet etmektedir.³⁴ Übey b. Kâ'b'ın kıraatinin "إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أَخْفِيهَا مِنْ نَفْسِي لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى" Yani ben onu kendi nefsimden gizliyorum. Nasıl olur da size açıklarım?³⁵ şeklinde olduğu ifade edilmiştir.

3. İsim Vermeden Ele Aldığı Şâz Rivayetler

Mâtûrîdî Bakara suresi 184. ayette bulunan "يُطَوَّقُونَهُ" lafzının "يُطَوَّقُونَهُ" şeklinde kime ait olduğunu belirtmeden okunduğunu aktarmıştır.³⁶ Bu durumda mananın "oruçla mükellef tutulan fakat yerine getirmeye gücü yetmeyenler" seklinde olacağını söylemektedir.³⁷ Bu kelimenin okunuşunda kıraati aşere imâmları arasında bir ihtilaf söz konusu olmadığı gibi şâz dört imâmın kıraatlerinde de bir farklılık söz konusu değildir.³⁸ İbn Hâleveyh (ö. 370/980) *Muhtaşar fî şevâzî'l-Kur'ân min Kitâbi'l-Bedî'* adlı eserinde bu okuyuşun Mücâhid'e ait olduğunu aktarmaktadır.³⁹ Mâtûrîdî şâz olarak kabul edilmiş kıraatlerin sıhhatine bakmaksızın ayetin anlamına uygun olup olmaması bakımından

³³ Kur'an metninin aslından olmayıp sahabe tarafından tefsir maksadıyla ayetlerin arasına yazılan ve daha sonra Kur'an'dan olduğu sanılan müdrec kavramıyla alakalı bk. Abdülhamit Birişik, "Kıraat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/429; Kemal Taşkın - İdris Yiğit, "Hadislerin Yazılmasını Yasakladığı Varsayılan Rivayetlerin Müdrec Kıraatler Bağlamında Değerlendirilmesi", *Eskiye* 58 (Eylül 2025), 972-977; Muzaffer Ekrem Küçükturgut - İrfan Çakıcı, "Kıraat İlminde Müdrec Olgusu", *HİKEM* 2/1 (Mart 2024), 27-34.

³⁴ Mâtûrîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 7/273-274.

³⁵ Topaloğlu vd., *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, 9/186.

³⁶ Mâtûrîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2/40.

³⁷ Mâtûrîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2/40; Sağlam, "Te'vîlâtü'l Kur'ân'da Kıraat Farklılıkları ve Yoruma Etkisi", 233.

³⁸ Ebü'l-Hayr Şemsüddin İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-kırâ'âtî'l-'aşr*, thk. Sâlim Muhammed Mahmud eş-Şinkîfî (Medine: Mucemma Melik Fahd Litibâ'ti'l-Mushafî's-Şerîf, 2014), 4/1625; Kastallânî, *Letâ'ifü'l-işârât*, 4/1550-1554.

³⁹ İbn Hâleveyh, *Muhtaşar*, 19.

değerlendirmektedir.⁴⁰ Şayet ele aldığı rivayet kendi görüşü doğrultusunda ayetin yorumunu destekliyorsa onu kabul etmekte, ancak ayetin yorumuna uygun düşmediği rivayetleri de eleştirmektedir.⁴¹

Sonuç

Ayetlerin tefsirine göre kıraatleri ele alan Mâtürîdî farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Kimi yerde sahih kıraati önceleyen ifadelerle yer vermekte kimi zamanda ihtilaf edilen ayete dair rivayetleri aktarmakla yetinmektedir. Mâtürîdî bazı ayetlerin tefsirinde de sahabeye isnad edilen rivayetleri öne çıkarmakta ve o okuyuşların tercih edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Şâz kıraatler kapsamında ele aldığımız bu çalışmamızda Mâtürîdî, üç farklı şekilde bu rivayetlere yaklaşım sergilemektedir.

Birinci başlıkta ele aldığımız metinden hareketle şu sonuca ulaşılmıştır. Mâtürîdî'nin dört şâz kıraat imâmına nispet ettiği okuyuşları şâz kıraat eserlerinde yer almaktadır. Bu rivayetler şâz kapsamında olduğu için tefsir mahiyetinde kullanılması uygun görülmüştür. Fakat tilavet edilmesi ancak sahih on kıraat imâmından birinin kıraatine muvafakat etmekle mümkündür. Örnek olarak ele aldığımız Bakara suresi 104. ayetinde bulunan رَاعِنَا lafzının Hasan-ı Basrî tarafından رَاعِنَا şeklinde tenvinli okunması ile Mâide suresi 2. ayette bulunan "وَلَا يُجْرَمَنَّكُمْ" lafzının A'meş tarafından dammeli okunuşu on kıraat imâmından herhangi birinin kıraatine muvafakat etmemektedir. Dolayısıyla bu iki okuyuş şâz kapsamındadır. Ancak Zümer suresi 8. ayetinde yer alan "لِيُضِلَّ" lafzının "لِيُضِلَّ" şeklinde yâ harfinin fethasıyla okunması durumu sahih kıraat kategorisindedir. Çünkü kıraat imâmlarından bir kısmı fethalı okuyuşu bir kısmı da dammeli okuyuşu yapmışlardır.

İkinci başlıkta ele aldığımız kısımda şu kanaate varılmıştır. Mâtürîdî'nin sahabeye isnad ettiği rivayetler iki farklı şekilde incelenmiştir. Öncelikle rivayetin şâz kıraat kitaplarında bulunduğu ve o okuyuşun sahabe tarafından yapılma ihtimalinin olduğu rivayetler, diğeri ise sahabeye isnad edildiği hâlde Mâtürîdî dışında kimsenin ilgili rivayete yer vermediği okuyuşlardır. Bu iki okuyuşta ammenin kıraatine örtüşmesi yani sahih kıraatten birine muvafakat etmesi veya etmemesi

⁴⁰ Satibaldiev, Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'ân'ın'da Kıraat, 125.

⁴¹ Satibaldiev, Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'ân'ın'da Kıraat, 125.

yönünden ele alındığında şu netice ortaya çıkmaktadır. İlgili okuyuş bir kıraatin sahih olması için konulan üç esası, ki onlar -sağlam sened, Hz. Osman'ın istinsah ettirdiği Mushaflardan birinin imlasına muvafakat ve Arap dili kurallarından birine uymadır- ihtiva ediyorsa bu kıraat sahih kıraattir. Bu üç esastan birini ihtiva etmeyen rivayetler şâz kategorisinden sayılmaktadır. Ele alınan örnekler üzerinden sahabeye isnad edilen ve farklı eserlerde de teyit edilen okuyuşlar şâz kapsamında görülen okuyuşlardır. Mushaf imlasına muhalif olsa dahi tefsir mahiyetinde (müddrec) olduğu için şâz kapsamında anlamsal yönden istifade edilebilir olan açıklamalardır. Sahabeye isnad edilip kaynaklarda almayan rivayetler ise sahih kıraat şartlarından sened kuralını ihtiva etmeme ihtimalinden dolayı zayıf/şâz veya merdud okuyuşlar kapsamında değerlendirilmeleri günümüz kıraat birikimi açısından uygun görülmektedir.

Üçüncü ve son başlıkta ele aldığımız metinde ise şu neticeye varılmıştır. Mâtûrîdî, şâz kıraatleri ayetin anlamına uygun olup olmaması bakımından değerlendirmektedir. Dolayısıyla kim tarafından okunduğuna değinmeden kendi yorumunu destekleyen şâz kıraatleri tefsirinde ele almıştır. Günümüz kıraat verileri ve birikimi üzerinden bir yaklaşım sergilediğimizde Mâtûrîdî'nin diğer bir ifadeyle *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı eserin bazı kıraat rivayetleri eleştiriye açıktır. Hatta kime ait olduğu diğer kıraat eserlerinde bile bulunmayan ve bir kıraatin sahih olması içi konulan şartlara muhalif olmasından kaynaklı rivayetlerin, Kur'an kıraati bağlamında kabul edilmemesi gerekmektedir.

Kaynakça

Abanoz, Süleyman - Kılıç, Süleyman. "Yedi Harf Rivayetlerinin Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi". *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (15 Eylül 2025), 523-562. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1680001>

Bırışik, Abdülhamit. "Kıraat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/425-432. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Bulgurcu, Kahraman. "Arza Rivayetleri ve Değerlendirilmesi". *İlahiyat Akademi* 21 (Haziran 2025), 153-178. <https://doi.org/10.52886/ilak.1631241>

Çalyaka, Selvihan - Akkuş, Murat. "Kıraat İlminde İhticâc ve Tevcîh Olgusuna Dâir Bir İnceleme". *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 10/2 (Kasım 2025), 105-115. <https://doi.org/10.58648/inciss.1627172>

İbn Hâleveyh. *Muhtaşar fî şevâzî'l-Kur'ân min Kitâbi'l-Bedî'*. thk. Gotthelf Bergsträsser. Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî, 1934.

İbn Zencele, Ebû Zür'a. *Huccetü'l-kırâ'ât*. thk. Said el-Afganî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 5. Basım, 1997.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin. *en-Neşr fî'l-kırâ'âtî'l-'aşr*. thk. Sâlim Muhammed Mahmud eş-Şinkîti. 6 Cilt. Medine: Mucemma Melik Fahd Litibâ'ti'l-Mushafi'ş-Şerîf, 2014.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *Leât'ifü'l-işârât li-fünûni'l-kırâ'ât*. 10 Cilt. Medine: Merkezü Dirâsâti'l-Kurâniyye, 2013.

Kılıç, Süleyman. *Oluşum Temsilciler ve Metodolojik Açıdan Basra Kıraat Ekolü*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2024.

Küçükturgut, Muzaffer Ekrem - Çakıcı, İrfan. "Kıraat İlminde Müdrec Olgusu". *HİKEM* 2/1 (Mart 2024), 17-38.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005. <https://shamela.ws/book/95590>

Ma'sarâvî, Ahmed 'Îsâ. *el-Kâmilü'l-mufasssal fî'l-kırâ'âtî'l-erba'ate 'aşer*. Kahire: Mecmea Buhûsi'l-İslâmiyye, 2009.

Mekkî b. Ebû Tâlib. *el-İbâne 'an me'âni'l-kırâ'ât*. thk. Abdülfettah İsmail Şelebî. Kahire: Dâru Nehda, 1960.

Narol, Süleyman. "Mâtürîdî'nin Kur'an Yorumuna İlişkin Tercihlerinde Akıl Kriteri". *Bilimname* 2019/37 (Nisan 2019), 915-951. <https://doi.org/10.28949/bilimname.532366>

Özdeş, Talip. *Mâtürîdî'nin Tefsir Anlayışı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Özen, Şükrü. "Mâtürîdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/146-151. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Sağlam, Mustafa. "Te'vîlâtü'l Kur'ân'da Kıraat Farklılıkları ve Yorumu Etkisi". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 3/2 (Aralık 2020), 223-246. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4384160>

Satıbaldiv, Aitmyrza. "Mâtürîdî'nin İbn Mes'ûd Kıraatine Yaklaşımı". *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (Aralık 2020), 103-122.

Satıbaldiv, Aitmyrza. "Mâtürîdî'nin Kıraatleri Tercih Yöntemi". *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (Aralık 2018), 27-43.

Satibaldiev, Aitmyrza. *Mâtûrîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân'ında Kıraat*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Saylan, Nesrişah. "Mâtûrîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'ân Adlı Eserinde Kıraatlere Yaklaşımının İncelenmesi". *Diyanet İlmi Dergi* 55/3 (Eylül 2019), 863-891. <https://doi.org/10.61304/did.584964>

Şen, Mustafa - Uçar, Hasan. "Mâtûrîdî'nin Te'vîlât'ında Kıraat-ı Aşere Dışındaki Kıraatlerin Arap Dili Açısından Tahlili". *İlahiyat Araştırmaları II*. ed. Münir Yıldırım. Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2020.

Taşkın, Kemal - Yiğit, İdris. "Hadislerin Yazılmasını Yasakladığı Varsayılan Rivayetlerin Müdrec Kıraatler Bağlamında Değerlendirilmesi". *Eskiye* 58 (Eylül 2025), 959-983. <https://doi.org/10.37697/eskiye.1674623>

Topaloğlu, Bekir vd. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi*. ed. Yusuf Şevki Yavuz. 17 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

Topaloğlu, Bekir. "Te'vîlâtü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/32-33. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Ünal, Mehmet. "Bir Kıraat Terimi Olarak 'Hüccet'in Kavramsal Alanı ve Tarihsel Gelişimi". *İslami Araştırmalar Dergisi* 17/1 (2004), 69-73.

Üren, Halil İbrahim. "Tefsîrû'l-Celâleyn'de Kullanılan ve İşaret Edilen Kıraatlerin Değerlendirilmesi (Bakara Sûresi Özelinde)". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 25/1 (Haziran 2025), 161-179. <https://doi.org/10.33420/marife.1647137>

Vefâi, Abdürrezzak Mustafa. *en-Nücûmu't-tavâli' cemu erbeati'l-levâmi' cemu'l-kirâeti'l-erbeati*. 4 Cilt. Mısır: Dâru'l-Lu'luât, 2022.

Mâtûrîdî's Shâz Approach to Qirā'a: An Investigation in the Context of *Te'vîlât al-Qur'ân*

Abstract

The subject of this study is the approach of Abû Mansûr al-Mâtûrîdî (d. 333/944) to verses with unusual readings in his work *Te'vîlât al-Qur'ân*. The aim of the study is to examine the approach of Mâtûrîdî, founder of the Mâtûrîdiyyâ school of thought, to which followers of the Hanafi school of jurisprudence generally adhere, to verses with different readings: which reading he preferred, or whether he preferred any at all, his approach to unusual readings, and his method of evaluating readings

that affect or do not affect the meaning. The scope of this study is limited to Te'vîlât al-Qur'ân, specifically some verses that affect the meaning, readings that do not affect the meaning, and phonetic reading differences. Mâtürîdî's approach to exegesis consists of explaining the Qur'ân with the Qur'ân itself, authentic hadith and reports, linguistic rules, and rational inference. He limits himself to mentioning only some of the differences in a verse, not all of them. For example, in verse 59 of Surah Anfâl: (وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ) "Let not those who disbelieve think that they can escape. They will never succeed. / They certainly cannot render us powerless." While it does not mention the difference in recitation related to the verb 'يُحْسَبَنَّ' at the beginning of the sentence, it does mention the disagreement regarding the fathah and kasrah readings of the "elif-nûn" letter. Mâtürîdî, without mentioning the name of the recitation imam in this verse, states: "Some scholars have read it with the alif mansup as 'أَنَّهُمْ يُعْجِزُونَ'. The one who reads it with the alif mansup has omitted the letter 'لَا' (lâ) and made this statement a connecting sentence. Therefore, it is said as follows: Do not think that they will be saved/Do not think that they will definitely render us helpless (لَا تَحْسَبَنَّ أَنَّهُمْ يُعْجِزُونَ)." Mâtürîdî also mentions the following regarding the recitation of the general public: "However, the recitation of the majority is esrelidir in the form of "إِنَّهُمْ". Accordingly, the statement in question is at the beginning of the sentence. Therefore, Allah Almighty says: "They will not be saved/They will definitely not be able to render (us) helpless." Mâtürîdî referred to the difference in this verse but did not make a statement regarding who these two different readings belong to. The aforementioned esra reading is the reading of nine of the ten imams of qirâ'a. The reading of the Hamza as fethal/mansup is the reading of Ibn Āmīr. However, in Ibn Āmīr's reading, there is no omission of the letter "لَا" (la). No mention of the omission of the letter "lâ" is found in classical books on unusual recitations either. Therefore, Mâtürîdî includes recitation narrations in his exegesis that are not even found in books on unusual recitations.

Keywords: Qirâ'a, Qur'ân, Shâz, Mâtürîdî, Te'vîlât al-Qur'ân.